

SEYYİD VEHBİ’NİN MANZUM HADİS-İ ERBA’İN TERCÜMESİ

Ahmet ÇOLAK*

Öz

Arap ve Fars edebiyatında Hz. Peygamber’in merkezde olduğu edebi türlerden biri olan kırk hadisler, Türk edebiyatı şair ve nâsirlerince de sık sık işlenmiştir. Divan edebiyatında ise daha çok bu türün manzum örneklerine rastlamaktayız. Vehbî de bu türde orta seviyede başarılı bir eser ortaya koymuş şairlerimizdendir.

Seyyid Vehbî on yedinci yüzyılın son çeyreği ile on sekizinci yüzyılın ilk yarısında yaşamış; Anadolu kazaskeri olan Osman Efendi’nin mülazımlığını yapmış çeşitli konularda eserleri bulunan âlim - şair bir şahsiyettir. Üçüncü Ahmed’e yazmış olduğu sıhhatnâmelerle padişahın ilgisini ve takdirini kazanmıştır. Bu makalede Seyyid Vehbî’nin manzum kırk hadis tercümesi konu edilmiştir. Bu eser geniş manalı hadisleri kırk kıt’a şeklinde açıklamaktadır. Günümüzde bu eserin tespit edilebilen tek nüshası elde edilmiş olup İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi’nde yer almaktadır. Çalışmada ilgili kırk hadis tercümesinin transkripsiyonlu metninin yanı sıra Seyyid Vehbî’nin hayatı, edebi kişiliği, eserleri ve bu metnin içeriği hakkında bilgi verilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Hadis, Kırk Hadis, Manzum Kırk Hadis, Seyyid Vehbî.

TRANSLATION OF POETICAL “HADIS-I ERBA’İN” BY SEYYID VEHBİ

Abstract

Forty Hadiths, one of the sample of literal works based on The Prophet Muhammad subjected in Arabic and Iranian Literature, is also mentioned very often by poets and authors in Turkish Literature.

We may come across mostly poetical examples of this genre in Divan Literature. Vehbi is one of the poets who produced partly successful literal works in that genre. Seyyid Vehbi is a scholar and poet who has some literary works about different subjects worked as a lieutenant of Anatolian Qadı’asker Osman Efendi and lived between last quarter of 17th century and first half of 18th century. He was appreciated by Sultan writing “sıhhatname’s” which were attributed to Ahmet The Third. In this article, “Translation of Hadis-i Erba’in” is studied. This work explains hadiths with a broad meaning in forty stanzas. Nowadays, the only found copy of this work exists in the library of Rare Works in Istanbul University. This study contains not only related text of the translation of forty hadiths with transcription but also life, literary personality and works of Seyyid Vehbi and contents of the work.

Keywords: Hadith, Forty Kadith, Verse Forty Hadisth, Seyyid Vehbi.

* Arş. Gör.; Süleyman Şah Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, acolak@ssu.edu.tr.

Giriş

Türk kavimlerinin İslamiyet ile tanışmaları sekizinci yüzyılda olmuştur. Bu tanışma daha sonraki dönemlerde Türklerin topluluklar hâlinde İslamiyet'e geçmeleri şeklinde devam etmiştir. İslamiyet'e geçişten sonra içtimai, beşerî ve sosyal hayatta dinî değişiklik yaşanmış ve Türk toplumlarında İslamiyet'ten önce de hâkim olan tek Tanrı inancı bu değişimi hızlandırmıştır. Sosyal ve içtimai hayatta olan bu yenilikler, ilerleyen zaman içerisinde Türk edebiyatını da etkilemiş ve bu edebiyatın temel konuları hâlini almıştır.

İslamiyet'i kabul etmek kişileri değiştirdiği gibi bu değişikliklerin merkezinde olan insanların yaşadığı toplumun da değişmesi kaçınılmazdır. Bu değişimler sadece edebî yönde olmayıp mimari, resim ve müzik gibi sanatsal ve hissî açıdan hassasiyete sahip olan bütün dallarda gerçekleşmiştir.

İslamiyet'i kabul ile birlikte değişen edebiyatımız, birçok tarihçi ve edebiyatçı tarafından çeşitli özellikler gözetilerek dönemlere ayrılmıştır. Bu tasniflerin içinde en yaygını, “*İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı, İslamiyet Sonrası Türk Edebiyatı ve Batı Etkisindeki Türk Edebiyatı*” şeklinde üç ana dönem olarak yapılan tasnif ve tavsiftir. Bu dönemleri yazılı eserler açısından değerlendirecek olursak, tarihî süreçte en çok eser verilen dönemin “*İslamiyet Etkisindeki Türk Edebiyatı Dönemi*” olduğu göze çarpmaktadır. İslamiyet sonrası değişime uğrayan Türk edebiyatı, şekil ve içerik açısından daha önceki dönemden farklılıklar arz etmektedir. Bu dönemi muhteva yönünden değerlendirmeye tabi tutacak olursak İslam peygamberi Hz. Muhammed, bu dönem edebiyatı ürünlerinin en önemli konuları arasında yer almaktadır. Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra yeni dinine diğer toplumlardan fazla sahip çıkmış ve onu her alanda geliştirip daha da büyütmek için çalışmalarda bulunmuşlardır.

İslamiyet ile birlikte daha önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar Arap ve İran toplumlarıyla münasebet kuran Türk toplumları, bu dönemden sonra maddî ve manevî açıdan daha fazla ilişki içerisine girerek bu toplumların diğer yönlerinden olduğu gibi edebiyatlarından da etkilenmişlerdir. Gazel, kaside ve mesnevi gibi temel türler bu Müslüman toplumlardan bizim edebiyatımıza geçmiş; birçok edebi tür ve şekil, Türk edebiyatı içerisinde değişik coğrafyalarda yerini almıştır. Bundan dolayı bu dönemlere bazı edebiyatçılarımız “*Dînî Edebiyat, İslami Türk Edebiyatı veya Ümmet Çağı Edebiyatı*” vs. şeklinde isimler vermişlerdir.

Bu dönemlerin büyük bir kısmını Osmanlı devleti içinde gelişen “*Divan Edebiyatı veya Klasik Türk Edebiyatı*” olarak adlandırdığımız dönem oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte İslamiyet, dönem şartlarının da etkisi ile Cumhuriyetin ilk yıllarında yerini daha başka konulara bırakmıştır. Ancak, İslami muhteva

etkisini göstermeye devam etmiştir. Dinî içerikli şiir yazan hatta divan şiir geleneği içerisinde ürünler veren şairler yetişmeye az da olsa devam etmiştir.

İslamiyet sonrası Türk edebiyatında hece vezninin yanı sıra aruz vezni de kullanılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte gazel, kaside, mesnevi gibi birçok nazım şekli Türk edebiyatı içerisinde yerini almıştır. Nazım şekillerinde olan etki, içerikte kendisini daha fazla göstermiş; Kur'an, sünnet ve hadisler zamanla bu edebiyatın temel kaynağı hâline gelmişlerdir. Dolayısıyla dinî kaynakları konu edinen birçok edebî tür gelişmiştir. Bu tür edebî eserlerde, Hz. Peygamber'in birçok yönü ele alınmıştır. Savaşları, doğumu, hayatı, sözleri, yaşamı, bedeni, sünnetleri ve vefatı çok yönlü olarak en güzel cümleler aracı ile bedii bir zevkle anlatılmaya çalışılmıştır. Hz. Muhammed sevgisi ile yazılan bu eserler, döneminde en fazla talep olunan eserler hâline gelmiştir.

Cemal Kurnaz bu mevzuyu şu cümleleri ile izah etmiştir: “Ecdadımız dini, bir dünya görüşü olarak bütün hayata hâkim kılmıştı. Eşyayı, kâinatı onun penceresinden bakarak yorumlamışlar, anlamlandırmışlardı; bunu yaparken de dili yeniden yoğurmuşlardı. Bunun sonucu olarak da herkesin anladığı bir mecazlar sistemi meydana gelmişti (1997: 281).”

Bu eserlerin büyük çoğunluğu manzum eserler olmakla birlikte, dinî içerikli mensur eserler de hiç azımsanmayacak ölçüdedir. Manzum veya mensur bu eserlerden birkaçı, Allah'ın birliğini işleyen tevhitler, kulun Allah'tan af ve bağışlama talebinin dile getirildiği münacatlar, Allah'ın güzel isimlerinin sıralandığı yahut şerh edildiği Esmâ-i Hüsna türü eserler, Kur'an tercümeleleri şeklindedir.

“Cenâb-ı Hak ve Kur'an-ı Kerim” dışında İslami Türk edebiyatının muhteva itibari ile bu makalenin de asıl konusu olan kırk hadis; yanı sıra mevlid, esma-i nebi, şefâatnâme, hicretnâme gibi türlerin kaynağı da Hz. Muhammed'dir.

Kırk hadisin hem edebiyat hem de hadis ilmi içerisinde önemli bir yeri vardır. Bir kısmı muhaddis, bir kısmı farklı ilim dallarında ihtisas sahibi âlim, az bir kısmı da sıradan kimseler olmak üzere pek çok kişi bu konuda eser telif etmiştir (Yıldırım, 2000: 33). Hz. Muhammed'in “Ümmetimin dinî işlerine dair kırk hadis ezberleyeni Allah kıyamet günü fakihler ve âlimler zümresiyle haşreder.” mealindeki hadisi, hadis âlimlerince rivayeti zayıf hadisler arasında gösterilmesine rağmen kırk hadis derlemelerinin ortaya çıkışında başlıca amil olmuştur (Gıynaş, 2012: 1134). Kırk hadis şeklinde manzum veya mensur oldukça fazla eser yazılmıştır. Bu türün yazılış sebebi, ortaya çıkışı, derlenirken neler gözetildiği gibi birçok konu vardır. Bütün bu konulara değinmek makalenin hacmini aşacağından ve usulü değiştireceğinden kısaca açıklamakla iktifa edeceğiz.

Bu yazıda Seyyid Vehbî'nin Hz. Peygamber'in kırk hadisini tercüme eden manzum kırk hadisi tanıtılacak ve eserin metnine yer verilecektir.

Eserin Müellifi ve Hayatı

Eserin hatimesinde geçen “*Umarum okuya Vehbîye rahmet*” ibaresinden ve on sekizinci hadisin “*Qavl-i Vehbîye gûş-ı rağbet tut*” otuz üçüncü hadisin “*Tuta nuşh-ı Vehbîye gûş-ı kabûl*” mısralarından anlaşıldığı üzere eser Vehbî'ye aittir. Bilindiği gibi Vehbî mahlaslı iki Divan şairimiz bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1674 - 1736 arasında yaşayan Seyyid Vehbî, ikincisi ise 1718 - 1809 yılları arasında yaşayan Sünbülzade Vehbî'dir. Eserin müellifinin Vehbî mahlaslı şairlerden Seyyid Vehbî'ye ait olduğunu ilk olarak Abdülkadir Karahan belirtmiştir (Karahan, 1966: 545). Seyyid Vehbî hakkında daha sonradan çalışma yapan kimseler bu bilgiden hareketle eserin Seyyid Vehbî'ye ait olduğunu kabul etmişlerdir (Dikmen, 2004). Ancak Karahan, aynı eserin varlığından “*İslâmî Türk Edebiyatında Kırk Hadis*” adlı kitabında bahsetmez (Karahan, 1991).

Seyyid Vehbî'nin asıl adı Hüseyin olup İstanbul'da doğmuştur (bk.: Altuner, 1989). Ali Canip Yöntem, Kabataşlı olduğunu da belirterek detaylı bilgi verir (Sevgi-Özcan, 1996: 264). Doğum tarihi hakkında bilgi yoktur. Ancak mülazım olduğu tarih düşünülerek ve o sırada 20 - 23 yaşlarında olduğu kabul edildiğinde H.1085 / M1674? yılında doğmuş olduğu söylenebilir (Dikmen, 2004: 3).

Silsilesi ehl-i beytten Hüsammeddin Efendi'ye dayandığı için Hüsâmî mahlasını kullanmıştır. Daha sonra yeni mahlas aramış ve hocası Mirza-zâde Ahmed Neylî ona Vehbî mahlasını vermiştir. Ali Canib Yöntem, bunu şu şekilde ifade eder:

... anası tarafından nesli erbâb-ı mücâhedenin serbülendi Hasan Hüsammeddin Efendi-nâm pîr-i azîze münthehi olur. Bunun için gençliğinde Hüsâmî mahlasını kullanmış, hatta ceddî siyâdet ashabanından sayıldığından Üçüncü Ahmed'e verdiği bir kasidenin sonunda:

İdüp sipârişini gayra mâ-bihi't-tercih

Hüseyn Vehbîyi eyle müfettiş-i Haremeyn

dediği gibi Seyyid unvanını da aynı sebeple isminin başına geçirmiştir (Sevgi - Özcan, 1996: 266).

Vehbî iyi bir eğitim görmüş; derslerini Mirza-zâde Şeyh Mehmed Efendi'den almıştır. Daha sonra Kazasker Abdülbakî Arif Efendi'den hat dersi alır. Mektupçu, tezkireci ve kassamlık görevlerinde bulunan şair, Hoca-zâde Seyyid Osman Efendi'nin Anadolu kazaskerliği döneminde H.1108 / M.1696 tarihinde mülazım olmuştur. Daha sonra Hoca Hatun

Medresesi'ne müderris olmuştur (H.1123 / M1711). Akabinde takdir edilerek Şerife Hatun Medresesi'ne nakledilerek derecesi yükseltilmiştir. Göze giren şair, İbrahim Paşa sayesinde Hüsrev Kethüda Medresesi'ne müderris olur ve aynı sene içerisinde Sahn-ı Seman Medresesi'ne tayin edilir (Dikmen, 2004: 4).

İbrahim Paşa'nın tercüme komisyonunda yer alan şair, *Aynî Tarihi*'ni çeviren heyet içerisinde yer alır ve bu esnada naiplik göreviyle Halep'e gider (Banarlı, 1971: 753).

Hacca giden şair Hicaz dönüşü Halep'ten ayrılıp İstanbul'a gelirken hastalanır ve Aksaray'daki evinde H.1149 / M.1736 yılında ölür. Canbâziye Mescidi haziresine defnedilmiştir. Suyolcu-zâde Mehmed Necip Efendi'nin şu beyti ölüm tarihidir:

Ah Vehbî-i hüner-pîşe cihandan gitdi

Göçdi 'ukbâya emîrû'ş-şu'ar'a-ı dâna (H.1149) (Sevgi - Özcan, 1996: 268).

Edebî Kişiliği ve Eserleri

Vehbî, Divan edebiyatının mühim şairlerinden biridir. Padişah fermanıyla reîs-i şâiran seçilen Osman-zâde Tâib onu "*ma'nâ mülkünün padişahı*" olarak görmektedir. Zira şu beytiyle kendisinden sonra reîs-i şâiran olacak kişinin Seyyid Vehbî olması gerektiğini belirtir:

Vekîlümdür benüm Vehbî-i mu'ciz-dem beyân itsün

Sunûf-ı tâze-gûyânı gürûh-ı yâre yâve-destâmı (İnce, 2005: 249).

Üç dile de hâkim olan şair, tezkire şinaslar tarafından takdir edilen bir şahsiyettir. Vehbî oldukça kolay yazabilen olması yönüyle dikkatleri çeker. Hacimli divanı ve sayıca çok olan eserleri bunu açıkça göstermektedir. Gazelde Nabî, kasidede ise Nef'î tarzında yazmakla övünür. Gazellerinin neşeli, şen ve rind yönüyle Nedim'i, didaktik mesaj verici yönüyle Nabî'yi andırır. Nabî'yi üstat kabul eden şair bunu birçok şiirinde dile getirmiştir:

Sırr-ı kemâli bizde nola eylese zuhûr

Nâbî Efendinün ki babamız budur bizüm (Dikmen, 2004: 13).

Üretkenliğini belirttiğimiz şairin bugün tespit edilebilen altı eseri vardır. Bu eserler içerik olarak geniş ve zengindir. Eserleri şunlardır:

1.Divan: Karşılaştırmalı metni Hamit Dikmen tarafından doktora tezi olarak hazırlanan eser mürettep bir divanda bulunması gereken özellikleri barındırmaktadır (Dikmen, 1991). Divanda bir münâcat, dört na't, bir mi'râciyye, beş tevhid, seksen altı kaside, bir takriz, dört arz-ı hal, iki mektup, yüz yirmi sekiz tarih manzumesi, iki terkîb-bend, iki tercî-bend, iki müseddes, yirmi tahmis, dört şarkı, iki yüz altmış altı gazel, elli bir kıta, on dokuz lügaz, yetmiş beş rübâî yer almaktadır.

2.Surnâme: Üçüncü Ahmed'in oğullarının sünnet düğünlerinin günü gününe anlatıldığı eserdir. Şair, eserde ayrıntılara yer vermekte, İstanbul'u anlatmakta, dönemin örf ve adetlerini tanıtmaktadır. Eser metni üzerine Ahsen Tuba Kaynarca tarafından yüksek lisans tezi yazılmıştır. Bu yüksek lisans çalışmasından önce Recep Ekrem Koçu tarafından da eser özet şeklinde yayımlanmıştır (bk: Kaynarca, 2000; Koçu, 1939).

3.Takriz: Safâyî Tezkiresi'ne yazmış olduğu takrizdir (Dikmen, 2004: 11).

4.Leylâ vü Mecnun: Kaynaklarca ismi zikredilse de henüz herhangi bir nüshası tespit edilememiştir. Eserin Kaf-zâde Faizî tarafından yazılmaya başlanıp Vehbî tarafından tamamlandığını Bursalı Mehmed Tahir aktarmaktadır.¹

5. Sulhiyye: H.1130 / M.1718 yılında imzalanan Pasarofça Antlaşması hakkında İbrahim Paşa'nın isteği üzerine kaleme alınmıştır. Bu manzum risale Belgrad'ın kaybedilişini anlatmaktadır.²

Kırk Hadis Tercümesi

Şair hakkında bilgi veren tezkirelerde ve biyografik eserlerde bu manzum tercümeden bahsedilmez. Bu eserler dışında Abdülkadir Karahan'ın (1991) ve Selahattin Yıldırım'ın (2000) eserlerinde de bahsi geçmemektedir. Bahsedilmemesi normal bir durumdur. Manzum veya mensur kaleme alınmış olsun kırk hadisler küçük eserler oldukları için kitap hâlini alamamışlar; istisnalar dışında küçük risaleler şeklinde kalmışlardır. Bundan dolayı Divan edebiyatı dönemi içerisinde yazılmış birçok kırk hadis kataloglarda yerini alamamıştır. Yazma eserler barındıran kütüphanelerin katalogları hazırlandıkça yeni kırk hadis tercümesi türünde eserler ortaya çıkmaktadır.

Seyyid Vehbî'nin kırk hadis tercümesinin tek nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY:1376 numaralı mecmuanın 3^b-6^a varakları arasında yer almaktadır. Bu nüshada her hadis metni bir kıta içinde açıklanmıştır. Bu hadislerin Arapça hâli aynı kıtanın üçüncü veya dördüncü mısraında iktibas edilmiş şekilde yer alır. Herhangi bir dibace veya mukaddime barındırmayan eser yedi beyitlik bir hatime ile sona erer. Bu nüsha eksik bir nüsha olabileceği gibi şair tarafından bu şekilde de bitirilmiş olması söz konusudur.

Eserde dört farklı vezin kullanılmıştır. Hadis kısmında yirmi bir kez “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün”, dört kez “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün”, dokuz kez “fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün” altı kez “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün” vezni kullanılmıştır. Aynı şekilde hatime bölümünün vezni de “mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün”dür.

¹ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, s. 354.

² İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY:2711, vr.220^b-229^b.

Şair, eserde yer alan hadisleri seçerken insanın kendisi ve çevresindeki kişilerle olan durumuyla ilgili olanları tercih ettiği gözlenir. Bu hadislerin ilim, günah, ibadet, tasavvuf, iyilik, yalan söylememe, söze sadık olma gibi konular için söylendikleri görülür.

Eserde yer alan hadislerin bir kısmının (6,19, 20, 26, 28, 33) Türk şairlerce birçok defa tercüme edilen ve yol gösterici olarak kabul edilen Molla Câmî'nin Erba'în'inde (bk: Sevgi, 2000) yer alan hadisler olduğu görülmektedir. Eserde yer alan hadisler daha önce başka şairler tarafından da tercüme edilen hadislerdir. Mesela iki numaralı hadis aynı şekilde Hanîf'in eserinde de yer almaktadır (bk: Aksu, 2004).

Eserde yer alan hadislerin birçoğunun kaynağı tespit edilmiş ve dipnotta belirtilmiştir. Kaynağı tespit edilemeyen hadislere aynı şekilde dipnotta “kaynağı tespit edilememiştir” şeklinde not düşülmüştür. Kaynağı tarafımızca tespit edilememiş olması hadisin sahih veya sahih olmaması gibi bir durumunu kesinlikle ortaya koymamaktadır. Ayrıca her hadisin Türkçe meali, ilgili kıtanın dipnotunda verilmiştir.³

Vehbî, bu eserini niçin yazdığını ve ne gibi bir arzusunun olduğunu hatimede açıklar. Şair, Allah'tan rahmet, okuyandan dua ve Hz. Peygamber'den şefaahat beklediğini ifade eder. Yine bu bölümde “*İdüp encâma hâme yazdı temmet*” ve “*Temâm olur eger 'ayn-i 'inâyet*” mısralarında yer alan “*temmet*” ve “*tamam*” ifadeleriyle kırk hadis tercümesini bitirdiğini belirtir.

Eserde, başlık ve her kıta içinde yer alan hadislerin Arapça hâli kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca ilk yedi kıtada yine kırmızı mürekkeple yazılmış başlıklar yer alır. Bu başlıklar Arapça sayı numaraları şeklindedir. Eser, aharlı kâğıda çift sütun şeklinde nesih yazı ile yazılmıştır. Sekizinci kıtadan itibaren başlık yer almaz. Eserin son varlığında ise yazma eserin bittiğini gösteren “*temmet (تمت)*” kaydı “*mim (م)*” şeklinde düşülmüştür. Bilindiği gibi bu kayıt “*temmet (تمت)*”, “*tem (تم)*”, “*üç mim (م م م)*” veya “*mim (م)*” şeklinde de olabilmektedir.

Seyyid Vehbî'nin eseri, Gelibolu Alî, Feyz-i Kefevî ve Okçu-zâde gibi müelliflerin tercümelerine benzemektedir. Vehbî'de onlar gibi her hadisi ayrı bir şekilde vermek yerine her ne kadar zorluğu olsa da Arapça metni aynı kıta içerisine sıkıştırmıştır. Vezin ve kafiye açısından bu durumun şairi oldukça zorladığı farklı farklı aruz ölçüleri kullanmasından anlaşılmaktadır. Ancak Arapça metni mısraa sıkıştırmayı Vehbî'nin şairlik kudretini ortaya koymak için başvurmuş olduğu bir yöntem olarak da düşünülebilir. Bundan dolayı zaman zaman mısralarda veznin aksadığı görülmektedir.

³ Hadislerin transkribe edilmesi, Türkçeye çevrilmesinde ve ilgili hadis kitabından kontrol edilmesi gibi durumlarda yardımlarını esirgemeyen ancak isimlerini buraya yazmamıza dahi rıza göstermeyen mütevaczi hocama teşekkürü borç biliriz.

Sonuç

Hiz. Peygamber'le ilgili olan bu tür, Klasik Türk edebiyatının her döneminde oldukça ilgi görmüştür. Bu tür eserlerin tespit edilmiş ve yayımlanmış olanlarının yanında hâlâ mecmua veya risaleler içerisinde yeni kırk hadislerin ortaya çıkması bu ilgiyi göstermektedir. Bundaki en büyük etkenlerden biri de şüphesiz Hiz. Peygamber'in kırk hadis ezberlemenin fazileti ile ilgili söylemiş olduğu –her ne kadar sahihliği hususunda şüpheler bulundursa da- sözüdür.

Bu çalışmada, tezkirelerde varlığı bilinmeyen, yapılan çalışmalar sonucu ortaya çıkan Seyyid Vehbî'nin manzum kırk hadis tercümesi edebiyat sahasına sunulmuş olacaktır. Bu eser gerek şekil gerekse içerdiği hadisler bakımından Câmî ekolünden gelen bir tercüme intibâ uyandırmaktadır.

Seçilen hadisler tek bir konu üzerine olmayıp birçok konuyla ilgili öğütleri içerdiği gözlemlenir. Seçilen hadislerin çoğunluğu hadis rivayet eden kaynaklarda yer almaktadır. Hadis olarak verilen iki sözün Hiz. Muhammed'e ait olmadığı hususundaki şüpheler olması nedeniyle bu durum dipnotta belirtilmiştir. Bazı hadisler ise mısraa sığdırılma zorunluluğu bulunduğu için kısaltılarak verilmiştir. Eserin Türkçe kısımlarında zaman zaman Arapça ve Farsça tamlamalar olmakla birlikte sade bir üslupla yazılmıştır. Orta derecede başarılı sayılabilecek olan eserde şair, daha ziyade tercümeyle önem vermiş; estetiği ve edebî kaygıyı ikinci plana itmiştir.

METİN

[3b]

MANZŪME-Yİ ḤADİŞ-İ ERBA‘İN

1.

El-Ḥadīşü'l-Evvel

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Ḥayru a' māle şurū' itmezden öñ
 Niyyet it kim ola maqbūl-i Ḥudā
İnne-me'l-a'mālū bi'n-niyyāt⁴ ile
 İtdi bu remzi Ḥabīb-i Kibriyā

2.

El-Ḥadīşü's-Sānī

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Ömriñi itme telef kesb-i me' ārif eyle
 Mehdiden laḥde [de]gin sa' y idegör yā veledī
 Ya' ni sultān-ı serā-perde-yi Lev lāk-ı Aḥmed
Uḫlubū'l-ilme mine'l-mehdi ile'l-laḥdi⁵ didi

3.

El-Ḥadīşü's-Sāliş

Fā'ilātün fā'ilātün Fā'ilün

Her ne 'ilm öğrenürseñ eyle raqam
 Nakş ola ḥaṭırında tā ebedī
 Ḥ'āce-yi 'ālem ol Rasūl-i Kerīm
Ḳayyidi'l-ilme bi'l-kitābet⁶ didi

4.

El-Ḥadīşü'r-Rābi'

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Kār-ı zühd ü şalāḥı pīşe idin
 İsteriseñ eger-rızā-yı Ḥudā
Efzālū'd-dīni'l-vera⁷ didi ol
 Mihr-i nūr-ı efgen sipihr-i Ḥudā

5.

El-Ḥadīşü'l-Ḥāmis

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Āb-ı luṭf-ıla şuvar 'aṭşānı kim
 Oldurur müstevcibü luṭf-ı Ḥudā
Efzālū'l-a'māli saḳyul mā⁸ didi
 Sāḳi[-i] 'aṭşān-ı maḥşer Muştafā

⁴ “Ameller niyetlere göredir.” Buhārī Ebū Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Cāmiü's-Sahih*, Bedü'l-Vahy, 1.

⁵ “Beşikten mezara kadar ilim öğreniniz” Hadis değildir. Kelam-ı kibar nev'inden bir sözdür. *bk*: Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünün*, I, s. 51. Kaynağı tespit edilememiştir.

⁶ “İlmi yazarak kaydediniz.” Hakim en-Nisaburi, *El-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, I, 154 (1/106).

⁷ “Dinin en faziletlisi takvadır.” Hakim en-Nisaburi, *age.*, I, 136 (1/92).

⁸ “Amellerin en faziletlisi su ikram etmektir.” *Ebū Dāvud Süleyman b. Eş'ās es-Sicistānī el-Ez, es-Sünen, Tercüme ve Şerhi*, VI, 313. 1681, (Kitübü'z-Zekat: 9, Bab: 41)

6.

El-Ḥadīşü's-Sādis

Fā'ilātün mefā'ilün Fā'ilün

İtdigün luḫfi eyleme minnet
 Bulasın tā se' ādet-i sermed
 Buyurur "Āfetü's-simāḫ li'l-menn"⁹
 Āfitāb-ı sipihr-i dīn-i Aḫmed

7.

El-Ḥadīşü's-Sābi'

Fā'ilātün mefā'ilün Fā'ilün

Şaḫın itme dūrūḡı diñle sözü
 Olasın ḫalk içinde merd-i güzīn
 Didi kim "Āfetü'l-ḫadīşü'l-keżüb"¹⁰
 Sebeb-i ḫılkat-i zemān ü zemīn

[4a]

8.

Fā'ilātün mefā'ilün Fā'ilün

Merd-i kezzābile ḫarīn olma
 Yoḫdur anda zemāne gibi vefā
 Buyurur "Lā mürüvvete li-keżüb"¹¹
 Sāye-endāz-ı 'ālem-i bālā

9.

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Nifāḫ etmek sebebdür zūll-i nefse
 Bilür bu nükte-yi her merd-i ā' lam
 Buyurmuşdur "Nifāḫu'l-mer'i zillet"¹²
 Nebiyy-i muḫterem sultān-ı ekrem

10.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Ḥaşlet-i buḫli gider zātından
 Bulasın birr ü şerefle maḫşūd
 Eyleyüp saña keremden ta' līm
 Didi "Lā birra me'a'ş-şahḫ"¹³ Maḫmūd

11.

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Yimegi çok yimekten eyle ḫazer
 İrür andan vücūda za' f u elem
 Didi "Lā şihḫate me'a'n-nihem"¹⁴ ol
 Ḥikmet-āmūz-ı ādem ü 'ālem

⁹ "Cömertliḡin afeti başa kakmaktır." Celeleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *Camiu's-Saḡir, Muhtasaru, Tercüme ve Şerhi*; İmam Muhyiddin-i Nevevi, *Riyâzü's-Sâlihîn*, s. 995.

¹⁰ "Sürekli yalan söyleyenin mürüvveti yoktur." Kaynaḡı tespit edilememiştir.

¹¹ "Sözün afeti yalan söylemektir." Celeleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *age.*

¹² "Kişinin münafıkça davranması alçaklıktır." Kaynaḡı tespit edilememiştir. Bu mısradan vezin aksamaktadır.

¹³ "Cimrilik varken saḡlık olmaz." İmam Muhyiddin-i Nevevi, *age.*, C. 1, s. 431.

¹⁴ "Oburluk varken rahatlık yoktur." Benzer bir hadis "Bütün ilaḫların anası az yemektir" şeklinde İdris-i Bitlisî'nin eserinde geçmektedir. bk. Bülent Akot, "Mevlâna İdris-i Bitlisî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Hadis-i Çihil" *İslâmî Araştırmalar*, 2013, 24(2).

12.

Fā'ilātün mefā'ilün Fā'ilün

Ĥasedi terk idüp siyâdet bul
 İsteriseñ ĥuzûr-ı ħalbiñe rāh
 Didi "Lā rāḥate me'a'l-ḥased"¹⁵ ol
 Ser-ver-i enbiyā' Ḥabīb-i İlāh

13.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Nefse uyup cehlile sebb ü deyrden ħıl ḥazer
 Fahr-i 'Ālem nehy idüpdür aç gözün eyle ħabûl
 "Lā tesübbü'd-dehra"¹⁶ didi ser-ver-i her dü serā¹⁷
 Añlamaz sırr-ı ħazâyı Vehbiyā her bu'l-fuzûl

14.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Ķovma derden sâ'ili maḥrûm idüp
 Ķavl-i Ḥaħħa vü Rasûle tüt ħulak
 "Lā teruddü's-sâ'ile"¹⁸ ħutlı eyle
 Ĥâce-yi her dü serā virdi sebak

[4b]

15.

Fā'ilātün mefā'ilün Fā'ilün

Sögme ĥiç kimsenün cenâzesine
 Budurur şart-ı ḥāşşa-yı İslām
 Buyurur "Lā tesübbü'l-emvāt"¹⁹
 Ser-ver-i ḥayl-i enbiyā-yı kirām

16.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Nışf-ı dîndür ḥüsn-i sîret sa'y idüp
 Olma emr-i dîn ü dünyâda ħabî
 Güş-ı cāniñ tüt bu kavle mu'cize
 Didi "Ḥüsnü'l-ḥulħu nışfu'd-dîn"²⁰ Nebî

17.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Kesr-i ħalb-i mü'min itmekden ḥazer ħıl cehlile
 'Arş-ı Ḥaħħı hedm idersin fi'l-ḥaħħıka bilmiş ol
 Didi "Ķalbü'l-mü'mini 'arşu'llāh"²¹ Nebiyy-i Muḥterem²²
 Arariseñ ħalb-i mü'minden bulursın Ḥaħħa yol

¹⁵ "Kıskançlık varken rahatlık yoktur." Kaynağı tespit edilememiştir.

¹⁶ "Zamana sövmeyiniz." Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *age.*, Tefsir-i Sure, 45.

¹⁷ Bu mısradır.

¹⁸ "Soru soranı geri çevirmeyiniz." Abdürrezzak b. Hemmâm, *el-Musannef*, C:XI, 94.

¹⁹ "Ölümlere sövmeyiniz." Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *age.*, Cenaiz, 97. Bu mısradır.

²⁰ "Güzel ahlak dinin yarısıdır." Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *Camiu's-Sağir, Muhtasarı, Tercüme ve Şerhi*; Hadis No: 3070.

²¹ "Müminin kalbi Rahman'ın arşıdır." Aclûnî İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hâfâ ve Muzilü'l-İlbâs Amme's-tehera mine'l-Ehâdis fi Elsineti'n-Nâs*, C.II, s. 100.

²² Bu mısradır.

18.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Ḳavl-i Vehbīye gūş-ı raġbet tüt
 'İzz-i beḳā ise eger maḳşūd
 Şöhret-i dehre olma āşifte
 Didi "Eş-şühretü āfet"²³ Maḥmūd

19.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Herze-gūluḳdan zebānuñ beste tüt
 Rāḥat olup bulasın emn ü emān
 Siyyemā āgāh idüp didi Rasūl
 "Rāḥatü'l-insān fī ḥıfzı'l-lisān"²⁴

20.

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Emānetdür mecālis ketme sa'y it
 Varup aġyārile alma lisāne
 Ki zīrā şadr-ı eyvān-ı risālet
 Buyurdı "El-mecālisü bi'l-emāne"²⁵

21.

Fā'ilātün Mefā'ilün Fe'ülün

İttikā it maḥall-i töhmetden
 Çekme ta'n-ı ḥasūd-ı pür-sitemi
 Seni İḳāz idüp buyurdı Rasūl
 "İttekü min mevāzi'a't-tühemî"²⁶

[5a]

22.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Eyle kesb-i ḥalāle diḳḳat-i tām
 Nükte-den olduñise ger āgāh
 Ne se' ādet saña Ḥabīb-i İlāh
 Didi "El-kāsibü ḥabību'llāh"²⁷

23.

*El-Ḥadişü's-Şālişetü Ve 'İşrün**Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün*

Gūş-i dili Vehbī nālāna tüt
 'Āḳıl iseñ eyle bu nuşḫı ḳabül
 İtme tama' zille düşersin şaḳın
 "Men tame'a zelle"²⁸ buyurdı Rasūl

²³ "Şöhret afettir." Söz hadis olmayıp kaynaklarda "meşayih sözü" olarak nakledilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk: Aclünî İsmail b. Muhammed, *age.*, C. II, s. 206.

²⁴ "İnsanın rahatı diline hâkim olmasındandır." Kaynağı tespit edilememiştir.

²⁵ "Bir mecliste konuşulan sözler emanettir." Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'ās es-Sicistânî el-Ezdi, *age.*, Edeb, 32; Beyhaki, *el-Medhal ile's-Süneni'l-kübra*, X, 414.

²⁶ "Töhmet noktalarında bulunmaktan sakının." Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *Camiu'l-Ehadis*, C. 1, s. 336.

²⁷ "(Helal yoldan) kazanan Allah'ın sevgili kuludur." Aclünî İsmail b. Muhammed, *age.*, I.349.

²⁸ "Tamah eden zelil olur." Abdullah er-Rumi Eşrefzade *Müzekki'n-Nüfus*, s. 179.

24.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Diğķat ü sa'y eyleyüp her kāriña
 Eyle hüsn-i 'iř için tedbīr-i tām
 Didi "Et-Tedbīru niřfu'l-'iř"²⁹ işit
 Ol Hābīb-i Muħterem Fahru'l-Enām

25.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Eyledigüñ cürmi añup nādīm ol
 Kalmaya pes perde-yi noķřānda
 Didi Nebī "En-nedamü tevbetün"³⁰
 Olma muşır hāřılı 'iřyānda

26.

Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün

Hazer kıl deyne girme girerseñ
 Edāsına teķayyüd eyle fi'l-hāl
 İşit "Ed-deynü řeynü'd-dīn"³¹ Hādīřin
 Edā'-yı deyn olupdur dīnüne dāl

27.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Gel işit luşfını meřālihanuñ
 İtme herkesle da' vāya ikdām
 Ki Rasūl-i Hudā-yı 'Azze ve Cell
 Didi "Eř-řulħu seyyidü'l-aħkām"³²

28.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Eyleme ĥande-yi bī-hūde'i çoķ
 Ki iriřür mevt-i fücā'ī ĥalbi
 şeh-i iķlīm-i nübüvvet didi kim
 "Keřratü'z-źiħki tümītü'l-ĥalbi"³³

[5b]

29.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Ülfet-i cāhil ile virme vüçüda külfet
 řuleħā řoħbetine varır iseñ var ruřřat
 Didi "El-vaħdetü ĥayrun"³⁴ şeh her dü serā
 Fi'l-meřel[dür] düzaħa cehlile řoħbet

²⁹ "Tedbirli olmak geçimin yarısıdır." Ebu Abdullah Muhammed Bin Selame Bin Ca'fer Kudai, *Müsnedü'ş-Şihab*, s. 54.

³⁰ "Pişmanlık tövbedir." Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, I/376, 423.

³¹ "Borç dindarlığın lekesidir." Ebu Abdullah Muhammed Bin Selame Bin Ca'fer Kudai, *age.*, s. 53.

³² "Barış hükümlerin efendisidir." Rebi'b Bin Habib, *El-Cāmiüs's-Sahih Müsnedü'l-İmam Er-Rebi' Bin Habib*, C. 1, s. 235.

³³ "Çok gülmek kalbi öldürür." Tirmizi, *Zühd*, C.2, Ahmed Bin Hanbel, *Müsned*, 7748. Cāmî ve Fuzûlî

³⁴ "Birlik hayırdır." Beyhaki, *Şuabi'l-İman*, XIII, s. 341.

30.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Şakınup hıleye mu' tād olma
 Tolaşur ayağıña āhır-i kār
 Diñle “**Men ğaşşe fe-leyse minnā**”³⁵
 Nüktesin gözüñi aç cāññ uyār

31.

Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün

İderseñ keremā va' d ü ' aṭā
 Halkı terk it sözi eyle kabül
 Virmesi vācib olur mev' üdi
 Dimedı mi “**El-'detu deynun**”³⁶ o rasül

32.

Fā'ilātün Mefā'ılün Fā'ilün

Sırr-ı aḥbābıñı dime halka
 İhfezu's-sırra enne-hū ḥasenün
 Kavlı-i sultān-ı enbiyāyı işit
 Didi “**El-müsteşāru mü'temenün**”³⁷

33.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Hedāyā sebebdır şikār dile
 Tuta nuş-ı **Vehbiye** gūş-ı kabül
 Seḥā-ver şeref-baḥş-ı Ādem ki zīrā
 “**Tehāddū tehābbū**”³⁸ buyurdı Rasül

34.

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

Cennete reh-ber olur saña konuḫ
 Men' i nās idüp nārı mişāl-i cenne
 H'āce-yi her dü serā, kān-ı ' aṭā
 Didi “**Ez-zayfu delilü'l-cenne**”³⁹

35.

Fā'ilātün Mefā'ılün Fā'ilün

Saña itmezse ṭālī' iñ yārī
 Çekme bī-hūde renciş-i ṭalebi
 Didi “**Lā rāḥate me'a'l-yā'is**”⁴⁰ ol
 Şeh-i Mekki Muhammed ' Arabi

³⁵ “Aldatan bizden değildir.” Tirmizî Ebu İsa Muhammed b. İsa, *El-Câmiü's-Sahih; Sünenü't-Tirmizî*, 1315.

³⁶ “Söz senettir.” Ebu Abdullah Muhammed Bin Selame Bin Ca'fer Kudai, *age.*, C. 1, 40.

³⁷ “İstişare edilen emindir.” Tirmizî Ebu İsa Muhammed b. İsa, *age.*

³⁸ “Hediyeleşin ki birbirinize sevginiz artsın.” Ebu Abdullah Muhammed Bin Selame Bin Ca'fer Kudai, *age.*, C. 1, s. 381.

³⁹ “Misafir cennetin kılavuzudur.” Kaynağı tespit edilememiştir.

⁴⁰ “Ümitsizlik varken rahat olmaz.” Kaynağı tespit edilememiştir.

[6a]

36.

Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

Şağın 'aynü'l-kemāle olma manzar
 İrür āyīneñe zīrā kedūret
 Buyurmuşlardurur "El-'aynü **hakkun**"⁴¹
 O mihr-i tāb-dār-ı evc-i rif'at⁴²

37.

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün

Çünkü gördüñ nā-sezā itme sükūt
 Telh ise de hakkı söyle it kabūl
 Gel "**Kuli'l-hakka ve lev mürran**"⁴³ sözün
 Diñle cānile buyurmuşdur Rasūl

38.

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün

İki şahşuñ arasın bul şulh it
 Ne deriseñ di ki virmez saña şeyn
 Muşliha müjde idüp Şāh-ı Rusul
 Didi "**Men eşleha beyyene'l-işneyn**"⁴⁴

39.

Fā'īlātün Fā'īlātün Fā'īlün

Alma ele bāde-yi pür-ħurmeti
 Ğafletile nef'ine virme vücūd
 Didi kim "**El-ħamru cimā'u'l-āşim**"⁴⁵
 Mebde'-i küll şāh-ı rusul baħr-i cūd

40.

Fā'īlātün Mefā'īlün Fā'īlün

Saña ceng it dimem tehevür eyle
 Düşer ise 'adūya meyl-i cihād
 Didi "**El-ħarbu ħud'atün**"⁴⁶ Maħmūd
 Erlik it ħīle ile bul ĩrād

⁴¹ "Nazar haktr." Müslim Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahih*, Selâm: 42; İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezd el-Kazvinî, *Es-Sünen*, Tıb: 3. Usûlî'nin eserinde de yer almaktadır. bk. Adem Ceyhan, "Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleleri", *Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2001-2003.

⁴² Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

⁴³ "Acı da olsa doğruyu söyleyiniz." Ebu Abdullah Muhammed Bin Selame Bin Ca'fer Kudai, *age.*, 5/159.

⁴⁴ "İki kişinin arasını bulan." Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *age.*, Sulh: 2.

⁴⁵ "İçki bütün kötülüklerin anasıdır." Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyuti, *Câmius'sağır*, Hadis No: 4141.

⁴⁶ "Harp hiledir." Buhârî Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *age.*, Cihad, 157.

HĀTİME
Mefā'īlün Mefā'īlün Fe'ūlün

1. Eḥādīṣ-i Nebiyy-i Ḥayr-i Ümmet
İdüp encāma ḥāme yazdı temmet
2. Temām olur eger 'ayn-ı 'ināyet
Açar rüyına bir ehl-i himmet
3. 'Uyüb-ı gühterānı setr iderler
Kerīmü'l-ḥalḳ olan erbāb-ı ḥikmet
4. Ğarāz ḥayr du'ādır cüst ü cūdan
Diriğ itme ne deñlü olsa zaḥmet
5. Oḳursa bir şadākat-piše-yi 'āşık
Umarum oḳuya *Vehbiye* raḥmet
6. Bi-ḥaḳḳ-ı āb-ı rü-yı faḥr-i millet
Buña 'izzet idenler bula raḥmet
7. İde dünyā vü 'uḳbada şefā'at
Şeffi'-i mücrimān-ı ḥayr-i ümmet

Kaynaklar

- ABDULLAH ER-RUMÎ EŞREFZADE. (2006). *Müzekki'n-Nüfus*. (haz. Abdullah Uçman). İstanbul: İnsan Yayınları.
- ABDÜRREZZAK B. HEMMÂM, (2013). *el-Musannef*, I-XII. İstanbul: Ocak Yayıncılık.
- ACLÛNÎ İSMAİL B. MUHAMMED, (1988). *Keşfu'l-Hâfâ ve Muzîlü'l-İlbâs Amme's-tehera mine'l-Ehâdis fî Elsineti'n-Nâs*, I-II. Beyrut.
- AHMED B. HANBEL, (1389). *Müsned I-VI*. Beyrut.
- AKOT, B. (2013). Mevlâna İdirs-i Bitlisî ve Manzum Kırk Hadîs Tercümesi: Hadîs-i Çihil. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 24, 71-84.
- AKSU, C. (2004). Hanîf'in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi. *İlmî Araştırmalar*, 17, 7-34.
- ALTUNER, N. (1989). *Safai ve Tezkiresi*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BANARLI, N. Sami (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BEYHAKÎ, (1986). *El-Câmi' li-Şuabi'l-İman*. ed-Dârü's-Selefiyye, Bombay.
- BEYHAKÎ, *el-Medhal ile's-Süneni'l-kübra*. [Hazırlayan]: Muhammed Ziyaurrahman A'zami, Dârü'l-Hulefa li'l-Kitâbi'l-İslamiyye, Kuveyt.
- BUHÂRÎ EBÛ ABDULLAH MUHAMMED B. İSMAİL, (1981). *el-Câmiü's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul.
- BURSALI MEHMED TAHİR (1972), *Osmanlı Müellifleri*. [Hazırlayan]: A.Fikri Yavuz-İsmail Özen, C.II, İstanbul: Meral Yayınevi.
- CELALEDDİN ABDURRAHMAN B.EBÎ BEKR SUYUTİ, *Camii'l-Ehadis* (1515), [Hazırlayan]: Hasan Abbas Zekî, Matbaatu Hattab.
- CELALEDDİN ABDURRAHMAN B. EBÎ BEKR SUYUTİ. *Camii's-Sağir, Muhtasari, Tercüme ve Şerhi*, [Hazırlayan]: İsmail Mutlu, Şaban Döğen, Abdülaziz Hatip (1996). İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- CEYHAN, A. (2001 - 2003). Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.XXX, 147 - 188.
- DİKMEN, H. (1991). *Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Basılmamış Doktora Tezi Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİKMEN, H. (2004). Seyyid Vehbî'nin Hayatı, Eserleri ve Sanatçı Kişiliği. *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.4, Sayı 1, Ocak-Haziran, 1-22.
- EBU ABDULLAH MUHAMMED BİN SELAME BİN CA'FER KUDAİ, (1985). *Müsnedü's-Şihab*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- EBÛ DÂVUD SÜLEYMAN B. EŞ'ÂS ES-SİCİSTÂNÎ EL-EZDÎ, (1969). *es-Sünen*, I-V, Hıms.
- GIYNAŞ, K. A. (2012). Hilâlî'nin Mazum Kırk Hadis Tercümesi. *Turkish Studies Volume 7/1 Winter*, 1133-1157.
- HAKİM EN-NİSABURÎ, *El-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, [Hazırlayan]: M. Beşir Eryarsoy (2013), Konya: Konevi yayınları.

- İBN MÂCE EBÛ ABDULLAH MUHAMMED B. YEZD EL-KAZVİNÎ, (1952). *es-Sünen*, I-II.
- İMAM MUHYİDDİN-İ NEVEVÎ, *Riyâzü's-Sâlihîn*. [Hazırlayan]: Sıtkı Güllü, İstanbul: Olcu Yayınları.
- İNCE, A. (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- KARAHAN, A. (1966). Seyyid Vehbî. *İslam Ansiklopedisi*, C.X, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 543-547.
- KARAHAN, A. (1991). *İslami Türk Edebiyatından Kırk Hadis*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- KÂTİP ÇELEBÎ, *Keşfü'z-Zünün*, [Hazırlayan]: Mehmet Şerafettin Yaltkaya (1941), Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, C.I.
- KAYNARCA, A. Tuba (2000). *Seyyid Vehbî'nin Surnâmesi: İnceleme-Metin*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KOÇU, R. Ekrem (1939). *Sûr-nâme*. İstanbul.
- KURNAZ, C. (1997). Dinî Edebiyat Türleri ve Dinî Edebiyatımızın Bugünü Hakkında Düşünceler. *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara: Akçağ Yayınları, 271-289.
- MÜSLİM EBU'L-HÜSEYN B. HACCÂC, (1955). *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V. Mısır.
- REBÎ'B BİN HABİB, *El-Câmiüs's-Sahih Müsnedü'l-İmam Er-Rebi' Bin Habib*.
- SEVGİ, A. (2000). *Molla Câmi'nin Erba'in'i ve Manzum Türkçe Tercümeleleri*. Konya.
- SEVGİ, A. ve ÖZCAN M. (1996). *Prof. Ali Canip Yöntem'in Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleleri*. İstanbul: Sözler Yayınları.
- SEYYİD VEHBÎ, *Hadis-i Erba'in Tercümesi*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY:1376, 3b-6a.
- SEYYİD VEHBÎ, *Sulhiyye*. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY:2711, vr.220b-229b.
- TİRMİZÎ EBU İSÂ MUHAMMED B. İSA, (H.1292). *El-Câmiü's-Sahih; Sünenü't-Tirmizi*. Kahire: Matbaatü'l-Amire.
- TİRMİZÎ EBU İSÂ MUHAMMED B. İSA, *es-Sünen*, I-V. Kahire 1938-1962.
- YILDIRIM, S. (2000). *Osmanlı'da Kırk Hadis Çalışmaları I*. İstanbul: Darulhadis.